

NOD:s lägesbild

LÄGESBILD OM KOSTNADER FÖR EL OCH ENERGI

Oktober 2022

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	2
Introduktion.....	3
Metod.....	4
Konsekvenser för verksamheterna	5
Konsekvenser för målgrupperna	7
Vidtagna åtgärder.....	8
Behov	9
Avslutande ord.....	9
Materialinsamling	10

Sammanfattning

De ökande kostnaderna för el och drivmedel har många konsekvenser för civilsamhällets verksamheter och de målgrupper de arbetar med. Kraftigt ökade kostnader för uppvärmning innebär att många kulturverksamheter och samlingslokaler blir tvungna att stänga över vintern. Hyreshöjningar i kombination med att bidragsnivåer inte ökar innebär att många verksamheter pressas ekonomiskt. Höga kostnader för drivmedel innebär att målgrupper inte har råd att ta sig till verksamheterna, samtidigt som ideellt engagemang kan utebli av samma anledning. Organisationerna uttrycker ett behov av att omfattas av eventuellt högkostnadsskydd eller andra lättnader som regeringen inför samt att hitta stöd till långsiktiga investeringar om kan bidra till att minska medlemsföreningarnas elkonsumtion på lång sikt.

Introduktion

Att elpriserna har skenat den senaste tiden kan inte ha undgått någon. Redan i vintras aviserade regeringen ett statligt stöd till hushåll som drabbades av de ovanligt höga elkostnaderna. Sedan dess har bland annat inflationen och utvecklingen av Rysslands krig i Ukraina haft stora effekter på kostnader för exempelvis uppvärmning av hushåll och drift av affärsverksamheter.

Dessa kostnader påverkar alla aktörer i samhället och på alla nivåer, från påverkan på hushållens ekonomi till nationella aktörers förutsättningar för att genomföra sin verksamhet. Situationen påverkar alltså även civilsamhällets aktörer på alla nivåer och förändrar förutsättningarna för organisationer att leverera på sina uppdrag.

I slutet av september kommenterade Riksidrottsförbundets ordförande utvecklingen i en intervju med Altinget, där han uttryckte en oro för hur idrottsföreningarnas verksamhet kommer att påverkas av kommunernas behov av att minska elförbrukningen.ⁱ Detta följdes upp med ett pressmeddelande i början av oktober, där organisationen krävde stöd från den tillträdande regeringen för att kompensera för de ökande kostnaderna för verksamhetsdriften.ⁱⁱ

I början av oktober publicerade Landshövdingarna i Västra Götalands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Skåne och Hallands län en rapport där de bedömer situationen inom elförsörjning i södra Sverige. Där konstateras att civilsamhället och föreningslivet riskerar att drabbas hårt av de höga prisnivåerna.ⁱⁱⁱ

I ett reportage i Dagens Nyheter i mitten av oktober uttryckte Bygdegårdarnas riksförbund och Folkets hus och parker likande oro. I artikeln framhåller organisationerna oro för de konsekvenser som kommer av att föreningarna inte längre har råd att betala kostnaderna för värme och el. Förutom fuktskador och risken att värdefulla samlingar och arkiv förstörs lyfts även en oro för minskat engagemang och förlorade mötesplatser.^{iv}

Efter regeringsförklaringen och ministertillsättningarna den 18 oktober ställde Altinget frågor till den nya kulturministern om huruvida det högkostnadsskydd för el som regeringen aviserat för privatpersoner och företag även kommer att gälla civilsamhället. Ministern svarade att det ännu inte finns något klart svar kring detta.^v Den 26 november presenterades dock den modell för stöd till elanvändare som kommer att tillämpas av regeringen när stödet kan börja betalas ut. Där beskrivs att stödet kommer gälla alla elanvändare oavsett associationsform.^{vi}

Med bakgrund av detta syftar denna lägesbild till att sätta ljus på de ökande energikostnadernas konsekvenser för det civila samhällets organisationer.

Metod

Lägesbilden bygger på underlag som inkommit från svarande organisationer under mitten av oktober 2022. En avgränsning gjordes, där frågeställningarna som lägesbilden baseras på skickades ut via de paraplyorganisationer som är anslutna till NOD. Detta för att hitta ett avgränsat urval av civilsamhällesorganisationer som täcker en bredd av civilsamhällets sektorer, som i sin tur kan använda sina nätverk för att skicka frågorna vidare. Totalt nio organisationer har inkommit med svar. Frågorna som ställdes var följande:

- Påverkar de höga energipriserna er organisation?
- Vilka konsekvenser ser ni för er verksamhet? För era medlemmar?
- Får detta konsekvenser på lång sikt?
- Hur hanterar ni de ökande elkostnaderna? Har ni behövt vidta några åtgärder?

Utöver dessa frågor uppmanades organisationerna även att komplettera sina svar med eventuella synpunkter och medskick som inte faller inom ramen för frågeställningarna, men som ändå önskades delas.

De inkomna svaren har bearbetats och delats in i tematiska kluster. Samtliga organisationers svar kommer inte att redogöras för i detalj, men alla svar ligger till grund för lägesbildens beskrivning av situationen. Lägesbilden gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild av hur civilsamhället påverkas av de ökande kostnaderna för el och drivmedel, utan ska betraktas som en samling exempel och nedslag.

Konsekvenser för verksamheterna

Sammanfattning

Organisationerna vittnar om att de höga energipriserna, det vill säga både el- och drivmedelspriser, bland annat påverkar deras verksamhet på följande sätt:

- Mötesplatser och samlingslokaler har svårt att hålla öppet
- Höga kostnader för hyror av lokaler
- Scenkonst och annan kulturverksamhet kan inte bedrivas
- Det finns ett stort behov av att byta ut teknik och uppgradera till mer energieffektiv utrustning, men detta är ofta en för stor investering för organisationerna
- Viss social verksamhet kan inte sänka sin elanvändning i någon högre utsträckning då den är central för verksamheten, exempelvis erbjuda möjlighet att komma in och värma sig och äta ett mål mat
- De höga transportkostnaderna leder till minskat ideellt engagemang
- Vissa verksamheter riskerar att behöva säga upp personal, lokaler eller dra ner på omfattningen av verksamheten

Samtliga svarande organisationer bedömer att de höga priserna på el och/eller drivmedel får konsekvenser för respektive verksamheter. Flera organisationer påpekar att dessa kostnadsökningar inte sker i ett vakuum, och att det därför inte nödvändigtvis går att särskilja konsekvenserna av de höga elpriserna från exempelvis konsekvenser av den stigande inflationen.

Flera organisationer lyfter utmaningarna med stigande priser för att värma upp lokaler och hur det får stora konsekvenser för möjligheterna att bedriva kulturverksamhet och fungera som mötesplats. Samforma, som samlar idéburna organisationer i Norrbotten och Västerbotten, beskriver att samlingslokaler som värms med direktverkande el beräknas få kraftigt ökade uppvärmningskostnader, eller ökade hyror för de som hyr sina lokaler. Detta lyfts även fram av Bygdegårdarnas riksförbund, som lyfter fram att deras medlemsföreningar har en snittförbrukning av elenergi på 20 000Kwh/år. En ökning av energipriset slår därför omedelbart mot deras medlemmars verksamhet och ekonomi. Även Riksteatern bekräftar detta och rapporterar att vissa av deras medlemmar kommer behöva hålla lokaler, såsom bygdegårdar eller mindre scener, stängda under vinterhalvåret. Ax berättar att flera av deras medlemmar har gammal ljus teknik som är mycket energikrävande. Denna skulle behöva bytas ut mot mer modern och energisnål teknik, men detta är en omfattande investeringskostnad. ArbetSams medlemsmuséer vittnar om liknande utmaningar, där de museer som saknar fasta elavtal blir hårt drabbade. De museer som bedriver verksamhet där föremål eller arkiv behöver skyddas i särskilda klimat, som av byggnadsvårdsmässiga skäl inte kan sänka temperaturerna för mycket eller som har olika typer av fordon i sin verksamhet är också särskilt drabbade.

Något som återkommande poängteras är utmaningen med stigande hyror som en konsekvens av både inflation och ökande uppvärmningskostnader. Detta drabbar både de verksamheter som hyr sina kontors- och verksamhetslokaler, men även de kulturverksamheter som hyr exempelvis scener. Detta, i kombination med att eventuella kommunala bidrag inte höjs för att matcha de nya kostnadsnivåerna riskerar att urholka många föreningars ekonomier.

Organisationerna lyfter fram att detta leder till flera olika konsekvenser. Dels innebär det att färre mötesplatser och samlingslokaler kommer finnas att tillgå. En annan konsekvens blir att

det blir dyrare - eller till och med ogenomförbart - att bedriva kulturverksamhet, erbjuda ett utbud av scenkonst eller hålla exempelvis hantverkskurser. Folkuniversitetet exemplifierar detta genom att beskriva att de kan bli tvungna att höja priserna för sina kurser.

Vissa organisationer har svårt att dra ner på energiförbrukningen utan att också drastiskt dra ner på kärnverksamheten. Ett konkret exempel är hur mathantering hos Stadsmissionen, det vill säga Stadsmissionens matcentraler och Matmissionen samt måltidsserveringen i de sociala verksamheterna, kräver kyl och frys. De kan inte heller skruva ner värmen i lokalerna, eftersom målgrupperna kommer in från kylan för att värma sig.

En annan aspekt som lyfts fram av flera organisationer handlar om de höga drivmedelspriserna. Skoopi, som samlar arbetsintegrerande sociala företag, menar att de av deras medlemsorganisationer som blir värst drabbade är de som bedriver någon typ av elitensiv produktion, säljer transporttjänster eller som behöver resa till sina kunder med bil. Organisationen oroar sig för att dessa höga kostnader i kombination med andra ekonomiska utmaningar, orsakade av bland annat den väntade lågkonjunkturen, kommer att leda till att deras medlemmar måste säga upp personal, dra ner på lokaler och verksamhet eller i värsta fall helt lägga ner sin verksamhet. Även Fremia och många av ArbetSams medlemmar lyfter fram att kostnaderna för transport gör att människor riskerar att inte kunna engagera sig ideellt i de olika verksamheterna då kostnaderna för att ta sig till möten och arrangemang blir för höga. För Riksteatern innebär de höga kostnaderna för resor bland annat att föreningarna får en minskad kontaktyta i länen de verkar i.

Konsekvenser för målgrupperna

Sammanfattning

Konsekvenserna för organisationernas målgrupper blir bland annat följande:

- De höga transportkostnaderna gör att personer kan tvingas tacka nej till arbetsträning eller anställning då de inte har råd att ta sig till verksamheterna
- De redan utsatta drabbas allra hårdast och sociala verksamheter märker av ett ökat tryck på exempelvis matutdelning
- Utsattheten ökar ännu mer hos utsatta grupper när de sociala organisationerna behöver skära ner på sin verksamhet

Organisationerna som svarat vittnar om hur de höga priserna får stora konsekvenser för målgrupperna de verkar för.

Enligt Skoopi är en konsekvens av de ökade drivmedelspriserna att personer på landsbygden tackar nej till anställning eller plats för arbetsträning för att kostnaderna för att ta sig till och från arbetsplatsen blir för höga. Organisationen bedömer att de långsiktiga konsekvenserna av de höga energipriserna för deras målgrupper handlar om neddragningar, uppsägningar och nedläggningar samt minskade möjligheter för målgruppen att ta emot erbjudanden om arbetsträning eller anpassad anställning.

Något som återkommande lyfts fram är att det är de mest utsatta grupperna som kommer att drabbas hårdast av de ökade kostnaderna, och att detta kommer öka trycket på civilsamhällets stödjande och hjälpande verksamheter. Fremia delar att de ser att flera socialt inriktade organisationer redan nu ser nya grupper i sina verksamheter som en följd av ökad utsatthet. Sveriges stadsmissioner vittnar om hur deras verksamheter fått ökat tryck: "När de betalat hyra och el kommer de till oss för mat. Vissa tar med sig halva lunchen hem till middag."

Sveriges stadsmissioner talar om ett nytt begrepp, "energifattigdom", och berättar att de oroar sig mycket för hur fattigdomen bereder ut sig i Sverige. De vittnar om att pensionärer och andra med mycket låga intäkter löper risk att slås ut när priserna stiger.

Även Samforma lyfter att de som redan har begränsade ekonomiska resurser och exempelvis arbetar i arbetsintegrerande sociala företag är de som i högst utsträckning kommer drabbas av de ökande kostnaderna.

En paradox som uppstår är att organisationerna riskerar att behöva skära ner på sin verksamhet på grund av de ökande kostnaderna, samtidigt som de ser behoven hos deras målgrupper öka av samma orsaker.

Vidtagna åtgärder

Sammanfattning

Organisationerna vittnar om att de bland annat genomfört följande besparingsåtgärder:

- De för interna samtal och håller utbildningar om hur elförbrukningen kan minska
- Planer för att genomföra energibesparande åtgärder genom större investeringar
- Vissa genomförda åtgärder har dock förlorat delar av sin effekt, exempelvis att installera pelletskaminer, då även priserna på pellets gått upp
- Vissa har köpt in mer energieffektiv utrustning
- Kontakt med energibolag för rådgivning både till egen verksamhet och till målgrupperna

Många av de svarande organisationerna beskriver hur de eller deras medlemmar för samtal om vilka åtgärder som kan vidtas för att minska elförbrukningen och dra ner på kostnaderna. Folkuniversitetet planerar exempelvis om vissa verksamheter, exempelvis keramikbränning, för att förbruka el när den är som billigast. Bygdegårdarnas Riksförbund berättar att de informerar och utbildar sina föreningar i omedelbara besparingsåtgärder, men att de inte har resurser att stötta medlemsföreningarna ekonomiskt. På längre sikt planerar de att göra ansökningar för större energibesparande åtgärder på medlemmarnas fastigheter för att sänka energiförbrukningen. Långsiktiga investeringar för att minska energiförbrukning är även något som diskuteras bland Fremias medlemmar. En utmaning med detta är dock att långa leveranstider innebär att det blir svårt att se effekten av den typen av investeringar redan denna vinter.

En konsekvens av de omfattande prisökningarna är också att vissa typer av besparingsåtgärder förlorar en del av sin effekt. Samforma beskriver exempelvis att vissa av deras medlemmar installerat pelletskaminer för att minska uppvärmningskostnaderna. Ett resultat av den ökade efterfrågan på alternativa uppvärmningsmetoder är att pelletspriserna gått upp mycket, vilket gör att detta inte längre är en lika effektiv besparingsåtgärd.

Inom Riksteatern finns länsföreningar som hjälper sina medlemsföreningar att föra samtal med respektive kommun för att förhandla om hyror, samt bidrar med stöd i bidragsansökningsprocesser.

Sveriges stadsmissioner har även de flera lokala Stadsmissioner som har långsiktiga planer för energieffektivisering av sin verksamhet genom att exempelvis köpa in nya typer av kylar och frysar, installera solceller eller köpa in elbilar. Men, som organisationen poängterar, detta kommer med stora investeringskostnader som innebär att mindre pengar kan gå till verksamhet. Organisationen beskriver att de är i kontakt med energibolag för att hitta strategier för att hantera elprissituationen, både för sina målgruppers räkning och för att få råd kring hur verksamheterna kan energieffektiviseras.

Behov

Något som återkommande lyfts bland de svarande är behovet av ekonomiskt stöd och höjda bidragsnivåer för att kunna hantera de ekonomiska utmaningarna som civilsamhällesorganisationernas verksamheter står inför. Samforma pekar på att det behövs fler incitament och ökat stöd för att föreningar ska ha möjlighet att minska sin elkonsumention. De lyfter det investeringsstöd som idag går att söka via Boverket och menar att det är en stor försvårande omständighet att föreningarna måste ha med kommuner som medfinansierare för att kunna söka bidraget.

Även Fremia lyfter behovet av ekonomiskt stöd till civilsamhället. Organisationen beskriver att de varit i kontakt med näringsdepartementet för att säkerställa att de aviserade stöden ska gälla även andra associationsformer än aktiebolag, och därmed vara tillgängliga även för civilsamhällets organisationer.

Avslutande ord

Det kan konstateras att de organisationer som svarat upplever att de höga energipriserna får omfattande konsekvenser för deras verksamheter och de målgrupper de verkar för. Kostnaderna för uppvärmning riskerar att leda till att social verksamhet kan bedrivas i mindre omfattning än tidigare, samlingslokaler måste hålla stängt och verksamhet läggas ner. Höjda hyror och ökade utgifter gör att kulturverksamheter inte kan genomföras och att scenkonstverksamhet inte kan bedrivas i samma omfattning som tidigare. Drivmedelspriserna gör att människor inte har råd att ta del av erbjudanden om arbetsträning eller att engagera sig ideellt då resorna till uppdragen blir för dyra. För civilsamhället innebär de ökande kostnaderna stora risker för sedan tidigare sårbara verksamheter.

Materialinsamling

Följande är en lista över organisationer som inkommit med svar och bidragit till lägesbilden:

Ax

ArbetSam: Arbetslivsmuséernas samarbetsråd

Bygdegårdarnas Riksförbund

Fremia

Folkuniversitetet

Riksteatern

Samforma

Skoop

Sveriges stadsmissioner

Utöver detta har information hämtats från följande källor:

ⁱ Altinget: "Kommunal kamp för att minska elförbrukningen oroar Riksidrottsförbundet"

<https://www.altinget.se/civilsamhalle/artikel/kommunal-kamp-for-att-minska-elforbrukningen-oroar-riksidrottsforbundet>

ⁱⁱ Riksidrottsförbundets pressmeddelande: "Samlad idrottsrörelse i möte om oro inför vintern"

<https://via.tt.se/embedded/release/samlad-idrottsrorelse-i-mote-om-oro-infor-vintern?publisherId=3235685&releaseId=3332040&lang=sv>

ⁱⁱⁱ Länsstyrelserna: Länsstyrelsernas bedömning av situationen inom elförsörjning i södra Sverige

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2d929a2118383b5aa7513615/1664869470728/L%C3%A4nsstyrelsernas%20bed%C3%B6mning%20av%20situationen%20inom%20elf%C3%B6rs%C3%B6rjning%20i%20s%C3%B6dra%20Sverige.pdf>

^{iv} Dagens Nyheter: Kulturarv i riskzonen när föreningar måste spara el

<https://www.dn.se/kultur/kulturarv-i-riskzonen-nar-foreningar-maste-spara-el/>

^v Altinget: Fritidskort för barn – och civilsamhället i regeringsförklaringen

<https://www.altinget.se/civilsamhalle/artikel/fritidskort-for-barn-och-civilsamhallet-i-regeringsforklaringen>

^{vi} Svenska Kraftnät: Stöd till elanvändare <https://www.svk.se/stod-till-elanvandare/> och

<https://www.svk.se/stod-till-elanvandare/hur-vet-jag-om-jag-far-stod/>